BOKRECENSION

Våld: den gode, den onde, den fule

I sin bok On Violence kritiserar den slovenske filosofen Slavoj Žižek föreställningar om våld som fördunklar den samhälleliga kontexten. Boken beskriver en form av laglöst våld som utövas för att befria oss från laglösa lagar. ***Oskar Lindblom*** *recenserar.*

Slavoj Žižek: *Violence*. PROFILE BOOKS LTD (3A Exmouth House, Pine Street, London). 2009

Slavoj Žižek är en flitig skribent som publicerar en bok om året. Hans böcker faller på ett spektrum: i ena ändan snabbfotade perspektiv på samhälleliga ämnen på 200 sidor, och i andra ändan rigorösa avhandlingar där han bearbetar Hegel, Marx, Lacan och samtida kontinentalfilosofi på 1000 sidor. Žižeks bok *Violence* från 2009 ligger närmare första ändan av spektrumet. Det teoretiska nätet över vilken han dansar som en spindel då han väver upp sina böcker av detta slag är sällan sävligt framställt, och Žižeks metod är snarare associativ än deduktiv.

Boken handlar om våld, och innehåller både teoretiska skildringar av olika former våld och kommentarer kring historiska och aktuella våldsfall, som till exempel terrordåden i Paris 2015, fundamentalism, Västbanken och franska revolutionen.

Žižek utgår från en distinktion mellan så kallat subjektivt våld och objektivt våld. Han hävdar att det mesta som vi uppfattar och betecknar som våld är av det subjektiva slaget. Det *subjektiva* är tvåfaldigt: å ena sidan är det subjektiva våldet det våld som människor subjektivt uppfattar och betecknar som våld, å andra sidan är det subjektiva våldet det våld som härstammar från subjektet som utför det. Det objektiva våldet består däremot av de handlingsmönster som upprätthåller det samhälle som skapat dessa subjekt.

Ett klassiskt mordmysterium är subjektivt: det visar sig sällan att mördaren formats av en historisk och samhällelig kontext som med nödvändighet skapade gärningsmännen. Ett mordmysterium undersöker nämligen sällan våldsfall av det objektiva slaget. Subjektivt våld uppfattas i relation till en icke-våldsam och normalt fungerande yta som rubbas.

Däremot hänvisar det objektiva våldet till just detta ”normala” och fungerande i denna bakomliggande yta. Ytan innehåller alltså sin egen inneboende dimension av våld. Det objektiva våldet är osynligt för oss på grund av att just en sådan yta av normalitet utgör bakgrunden mot vilken man upplever det subjektiva våldet. Žižeks tes är dock att en viss mängd systematiskt våld krävs för upprätthållandet av det ”våldsfria” samhälle som det subjektiva våldet sedan rubbar.

Det som bevarar vår blindhet för det objektiva våldet är ideologi. För Žižek betyder detta inte att vi misslyckas sätta fingret på vem som ligger bakom våldet, utan det är snarare så att blindheten härrör sig ur vår fixering med att hitta de skyldiga, till exempel ”onda bankirer som orsakade finanskrisen”.

Denna fixering både orsakar och tillåter oss att förlora det systematiska våldet som är inneboende i kapitalistiska samhällsformer ur sikte. Detta är fallet med ett sensationsjournalistiskt rotande i varje biografisk skreva i t.ex. skolskjutningar där gärningsmannens barndom, mentala hälsa och övertygelser sätts under mikroskop i ett försök att kontextualisera våldsutbrottet. En sådan kontextualisering misslyckas, eftersom denna närsynta granskning av våldsutbrottet inte belyser den större kontext av objektivt våld som givit upphov till våldet.

Situationen har förvärrats av aktörer som Žižek diagnostiserar som ”liberala kommunister”. Den liberala kommunisten försöker överskrida den gamla motsättningen mellan global kapitalism och sociala rörelser. När en humanitär kris i ett utvecklingsland inträffar – dessa liberala kommunister älskar humanitära kriser! – anser de att det inte finns tid för gammaldags antiimperialistisk retorik eller dialektiska tankeövningar. Istället uppmanar de alla att lindra ”riktiga” människors ”riktiga” lidande. Detta bidrar på ett omedvetet sätt till att komplicerade problem tolkas som en mosaik av individuellt ansvar, vilket innebär att problemet fördunklas. Žižek håller fast vid att ett äkta subversivt handlande i dag innebär att ivrandet för ”att göra *något*” åsidosätts och att man istället funderar på vad det är som *borde*

Denna närsynta granskning av våldsutbrottet belyser inte den större kontext av objektivt våld som givit upphov till våldet.

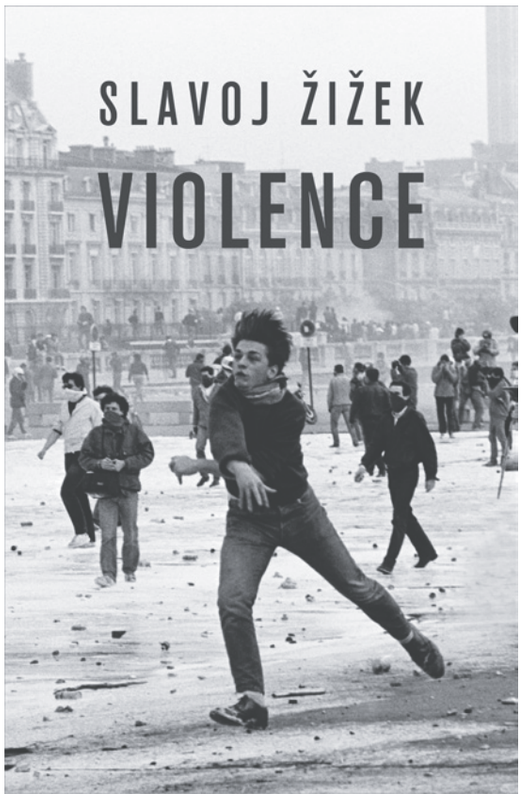

Denna form av våld är laglös i och med att det försöker frigöra oss från laglösa lagar. Men detta gudomliga våld kan aldrig utövas med absolut visshet om att man i slutändan har rätt.

göras, eftersom den förhastade uppmaningen att handla fördunklar vårt grepp om vad problemet man försöker lösa handlar om.

Poängen är välriktad, men begrepp som ”liberal kommunist” framstår lätt som en halmdocka på grund av Žižeks bristande analys av vem det är som faktiskt faller under detta begrepp. Problemet är återkommande genom boken, och det förblir ofta oklart vem som tilltalas och vems syn det är som kritiseras.

Även begreppet ”tolerans” kan behandlas i termer av våld, men inte nödvändigtvis som den bekanta motsatsen mellan våld och tolerans. Enligt Žižek är toleransen ett minimalt bortstötande. Andra kulturers trevliga aspekter tolereras och hyllas på villkoret att dess mindre hyggliga aspekter inte tränger sig för nära inpå. För Žižek innebär den sanna universaliteten inte ett ömsesidigt hyllande av kulturer, utan snarare ett ömsesidigt främlingskap gentemot ens egen identifikation med en annan kultur. Universaliteten förutsätter en skiljelinje som löper igenom oss själva och som utgör ett främlingskap gentemot vår egen kultur. Då kulturerna läggs sida vid sida, skapar dessa interna skiljelinjer en sammanhängande linje på vilken en universell solidaritet kan byggas:

> The formula of revolutionary solidarity is not ’let us tolerate our differences’, it is not a pact of civilisations, but a pact of struggles which cut across civilisations, a pact between what, in each civilisation, undermines its identity from within, fights against its oppressive kernel.

Men Žižeks poäng är inte att våld automatiskt är dåligt, och att icke-våld automatiskt är bra. Žižek använder sig av filosofen **Walter Benjamins** begrepp ’gudomligt våld’ som en kategorisering som inte utgår från detta automatiska antagande. Det gudomliga våldet avser dock inte gärningsmän som utövar våld som ett instrument för en gudomlig makt, utan handlar om situationer då våldet äger rum utan att det finns någon garanti för en klar uppdelning mellan det goda och det onda. Denna form av våld är laglös i och med att det försöker frigöra oss från laglösa lagar. Men detta gudomliga våld kan aldrig utövas med absolut visshet om att man i slutändan har rätt.

Det gudomliga våldet må befinna sig bortom gott och ont, men det misslyckas aldrig med att bli fult. Žižek hävdar att **Robespierre** såg vad moderata liberaler misslyckas med att se idag, nämligen att revolution kräver en villighet att bruka våld utan att det finns en garanti om en gudomlig oskyldighet. Det finns inget 1789 utan 1793. Žižek anklagar vänstern för självbedrägeri: de säger sig *vilja* ha revolution, men de vill ha en ”lätt” revolution där det finns en garanti om att saker kommer att gå deras väg. Huruvida denna karaktärisering är sund eller blott en halmdocka måste ifrågasättas, men det är ändå tänkvärt att lyckade revolutioner är en form av gudomligt våld. De sker utan vetskap om de i slutändan kan finna sin plats inom existerande koordinater för rätt och fel, och därmed är en riskfri reform för att uppnå vänsterns mål inte tillräcklig. Hur dessa mål ska uppnås nämner han inte.

Bokens tillkortakommanden är ofta av detta slag. Žižek uppmanar oss att tänka istället för att handla, men utvecklar inte vad detta betyder. Hur solidariteten mellan olika kamper ska förverkligas förblir en abstrakt tankelek. Han försvarar våld i dess gudomliga form som verktyg för revolution, men placerar sig på diplomatiskt avstånd från att vägleda oss i hur vi ska förhålla oss till sådan revolution. Inget av bokens teman (varav många blivit utelämnade i denna recension) utvecklas tillräckligt för att vägleda oss till en konkret startpunkt utifrån vilken det hårda arbetet kan börja. Den kritik som boken förtjänar hänför sig till Žižeks stil: boken är en kedja associationer, inte ett systematiskt argument.

Oskar Lindblom
är filosofistuderande vid Åbo Akademi